





Gózon Ákos (a BMA elnöke, 2021–)

A Valóság-hajlítás-konferencia köszöntése

„Győzz meg, hogy ami látszik, az való...” – írta Arany János *Vojtina ars poeticája* című költeményében – nem kevés éllel, keserőséggel és kritikával, amikor úgy látta, hogy milyen sokszor, s milyen távol került egymástól a maga korában a reális és annak ábrázolása.

Vajon mit mondana ma Arany, ha a mai nyilvánosságban körülnézne?

Álhír, fake news, részinformáció, manipuláció, elhallgatás, tényellenőrzés – ezek a fogalmak a XXI. századra a mindennapjaink részévé váltak. S nemcsak a hagyományos nyilvánosság, a média, a sajtó szintjén, hanem a közösségi médiában, s a szűkebb körök kommunikációjában, szellemi találkozásai alkalmával is.

Ma már nem elegendő csak azt vizsgálni, hogy mi az igazság, melyek a tények, s hol kezdődik azok elferdítése, a valóság hajlítása. Legalább ilyen fontos szemügyre venni a torzítás mögötti szándékokat, eredőket, motivációkat.

Vagy éppen azt a kérdést feltenni, hogy: ki legyen a tények ellenőre? Egy közéleti szereplő például, aki a híreknek nap mint nap szereplője, tehát érintett és érdekelt a híradásokban, vajon véleményt alkothat-e egy hír igazságtartalmáról? Kimondhatja-e, s ha igen, milyen esetben, hogy valami álhír? Vagy részt vehet-e a tényellenőrzésben olyan személy, aki maga is tartalomelőállító, s így a konkurencijáról – üzleti vagy ideológiai ellenfeléről – mond adott esetben ítéletet?

Ha a média világtól távolabbra tekintünk: egy tudományos vitában hol húzódik



a határ? Mikor ütköznek még eltérő tudományos nézetek, s honnantól mondhatjuk egy véleményre, hogy az már áltudományos? S ez esetben is: ki legyen a döntőbíró?

De még további megközelítési lehetőség merül fel, ha ismét Arany Jánost hívjuk segítségül: „Nem a való hát: annak égi mássa / Lesz, amitől függ az ének varázsa” – vagyis adódik az a kérdés is, hogy a valóság-hajlítás vajon mindenkor csak negatív előjelű tényátalakítás lehet? Mi a helyzet akkor, ha a torzítás egy idealizálás irányába mutat?

Ha pedig az elméletalkotás oldaláról tekintjük a kérdést: lehet-e, kell-e általános definíciót alkotni az álhírről, áltudományról, eltorzított valóságról? Vagy egyszerűbb és célravezetőbb megannyi konkrét példával és esettanulmánnyal körülbeszélni e fogalmakat?

Az itt általam felvetett kérdések csak töredékét fedik le mindannak, amivel egy ilyen izgalmas és aktuális témájú konferencia foglalkozhat, foglalkoznia kell.

Jó tanácskozást kívánok ehhez minden Résztevőnek!



Dénes Ágota (MNYKNT)

Valóság-hajlítás, többletvalóság. Gyalogút Bolyai-konferencia

Valóság-hajlítás, többletvalóság címmel rendezett főleg fiatal kutatóknak, egyetemistáknak konferenciát, 2023. március 24–25-én a Bolyai Önképző Műhely a Magyar Szemiotikai Társasággal és a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságával karöltve. A társadalmi és értelmiségi felelősség körébe sorolható „transzdiszciplináris” konferenciáikra számos szakterületről és helyről érkeznek előadók.

A rendezvény lehetőséget adott arra, hogy a résztvevők betekintést nyerjenek egymás kutatási területébe, érdeklődési körébe, az adott témáról alkotott elképzelésébe.

A „valóság-hajlítás” szót 2022 nyarán dobta be a köztudatba Gelencsér András, a Pannon Egyetem rektora arra utalva, hogy a környezeti problémákból adódó civilizációs összeomlás elkerülhetetlen, ha magatartásunkat a „valóság-hajlítás” jellemzi, azaz nem veszünk tudomást az objektív világról. Más részről a valóság-hajlítás jellemez minden emberi befogadást. A konferencián pszichológiai, antropológiai, irodalmi, történeti, művészet- és médiaelméleti példákkal jellemezték a valóság-hajlítást



Balázs Géza egyetemi tanár (SZFE, PKE) az illúzió és a delúzió fogalmát a valóság-hajlítás egy-egy lehetséges megjelenési formájaként értelmezte. Az illúzió (érzékszalódás) olyan pszichológiai jelenség, amelynek során félreértelmezhetjük a valóságból érkező ingereket. A delúzió (tév-eszme, hamis vélekedés) retorikai fogalom, amely a külső valóságra vonatkozóan pontatlan következtetésekre épít. Gál Adél (referens, oktató, Beregszász) arra kereste a választ, hogy egy Luca-napi néphagyományokat felelevenítő, kultúrákövetítő foglalkozás szerepének megítélése hogyan és miért módosulhatott az egyház felfogá-



sában. Hujber Szabolcs (adjunktus, EKKE, Eger) az online újságok, magazinok, hírportálok címadási szokásait ismertette. A szalagcímek jelentőségét már az 1800-as években felismerték. A lapkiadók úgy érthettek el nagyobb példányszámú eladást, ha figyelemfelkeltő mondatokkal rábírták az embereket az olvasásra. Az online médiában is hasonló a célja a hangzatos címeknek. A webes kereskedelmi lappiac a hirdetőkből él, az internetes hirdető pedig azoknál a lapoknál fognak hirdetni, ahol látják, hogy a termékük a lehető legtöbb emberhez jut el. A clickbait (szenzációhajhász, kattintásvadász) címet az különbözteti meg a figyelemfelkeltő címtől, hogy az előbbi kizárólag a kattintásszám növelésére törekszik. Az utóbbinak is célja a magas olvasószám elérése, de ezen kívül más céljai is vannak: aktuális, közérdekű történetek közlése, tényfeltárás, ismeretterjesztés, szórakoztatás.

Juhász Zoltán András (történész, PhD-hallgató, Budapest, Héreg) a magyar társadalom romantikus parasztsággépét mint „valóságahajlítást” vizsgálta. Bemutatta hogyan formálódott a „magyar paraszt” és a „magyar gazda” fogalma az évszázadok

során és mindez hogyan jelent meg a művészet, a média, a politika és a nép nyelvén. Kovács Kristóf (helyszínelő, kurátor, kiállításrendező, Budapest) szerint a film díszleteivel, jeleneteivel, helyszíneivel képes rekonstruálni egy adott időszakot. Az 1987 és 1999 között forgatott teleregény (Szomszédok) ikonikus főszereplőjének (Szikszay Etus) kerámiai valójában Szilágyi Mária keramikus alkotásai. A film alkotói a képzőművész hagyatékát életszerű elemekkel átszőtt, ugyanakkor egy elképzelt környezetbe, a televízió képernyőjére helyezték át.

Nagy Dániel (szemiotikus, tanár, Budapest) a „fikció” és a „valóság” rendkívül összetett viszonyát, a fikció kulturális-társadalmi funkcióját mutatta be. „Valóságahajlítás”-e a fikció? Az egyértelműnek tűnő válasz azonban további prob-



lémákat vet fel. A fikció radikálisan elkülönül a valóságtól, koronként, kultúránként, társadalmi rétegenként eltérő értelmezési lehetőséget nyújt. Skrobák Eszter (pszichológus, PhD-hallgató, Budapest) azt tekintette át, hogy a megtévesztés különböző formái, azok megítélése, és következményei miként jelennek meg jelentős nemzeti operáinkban (Bánk Bán, Hunyadi László, A kékszakállú herceg vára, Hány János stb.). Az operákban bemutatott személy vagy közösség sorsa a belső vívódásainkra, személyközi konfliktusainkra megoldási mintákkal is szolgálhatnak, illetve tanulságot közvetíthetnek.

Rácz Márk (politológus, történész, jogász) az 1945 és 1989 közötti marxizmus-leninizmus oktatásában megjelenő ideológiai valóságahajlítást mutatta be. A II. világháború után 1948-ig még demokratikus keretek között folyt az oktatásügy átalakítása. A „fordulat évében”, a hatalom birtokába jutott politikai erők nem túrték tovább az iskolai nevelés ideológiai, vallási pluralizmusát. Az első szocialista tanterve-

ket a maximalizmus, a kötött tanítási rend, a marxizmus-leninizmus túlméretezett, ugyanakkor alacsony színvonalú oktatása, dogmatizmus jellemezte. A marxizmus-leninizmusnak nevezett ideológiát mint egyfajta „államvallást” kényszerítették rá az emberekre. Az óvodától az egyetemig olyan tanokként sulykolták a fejekbe, amelyek minden kérdésre választ adnak.

A képzőművészeti blokkban Tertsch Dóra (középiskolai tanuló, Budapest) a valóságahajlítás egy sajátos formájával, az álmokkal foglalkozott. A fiatal művész valóságtól elrugaszkodó, szavakkal nehezen kifejezhető álmait a képek által közvetített, egyfajta alternatív valóságot hoznak létre. Várhelyi Csilla (festőművész, tanár, Pécel) Bukta Imre: „Műveljük kertjeinket!” című kiállításáról osztotta meg gondolatait. A kortárs festőművész a magyar képzőművészet legnagyobb hatású, nemzetközi viszonylatban is ismert alakja. Tárlatával a fővárosban élőknek a „Másik Magyarországot”, a vidéki életet akarta bemutatni. A párhuzamos valóság elmés, humoros,

olykor gúnyos megörökítése vonzó esztétikai élményben részesíti a befogadót. Icsa Vivien (tervezőgrafikus, egyetemi hallgató, Budapest) az általa tervezett Térdő című könyvén keresztül mutatta be, hogy a tervezőgrafikán belül milyen vizuális módokkal lehet egy adott témát több irányból megközelíteni. A könyvben egyszerre van jelen a tudományos és a spirituális időfogalom magyarázat, ami alapján változik az illusztrációs és tipográfiai világ is.

Vesszős Balázs (angoltanár, adjunktus, Berettyóújfalú, Nyíregyháza) az online kommunikációban előforduló félreértést olyan kommunikációs akadályként értelmezte, amely kihat a személyközi kommunikáció minden egyes mozzanatára. Vikár Míra (egyetemi hallgató, Budapest) a pszichológiai szakirodalomban használatos „elhárító mechanizmusokat” tekintette „valóságahajlításnak”. Az énvédő mechanizmusok tudattalan lelki működé-



sek. Céljuk megakadályozni az „én”-t negatívan érintő, az önértékelést fenyegető, szorongáshoz, stresszhez vezető felismeréseket. Miközben az énképet jótékonyan védik a hibáival való szembesüléstől, eltorzíthatják a valóság megfelelő érzékelését. Zmák Tamás (történelemtanár, Budapest) Valóság és ámitás, ámitás és valóság című előadásának kiindulópontja az az általánosan elterjedt nézet, mely szerint az 1918-19-es forradalmi kormányok mögött a szabadkőműves páholyok álltak. Ebből adódik a kérdés: az oktatáspolitikát is a szabadkőművesek alakították? Az előadó elsősorban személyügyi téren és programpontok tekintetében hívta fel a figyelmet az átfedésekre a hazai páholyok és forradalmi kormányok oktatáspolitikája között.

Öt egyetemi hallgató érkezett a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem többnyelvűség és multikulturalitás MA szakáról. Balázs Géza nagyváradi média-szemináriumának hallgatói főleg az álhírgyártást, -terjesztést és -értelmezést járták körül. Pápai Erika példákkal illusztrálta,

hogyan lehet a demokratikus „független” egyéniségből a modern technológiák és álhírek következtében „függő”. Balázs Emőke bemutatta, hogyan lehet utána járni egy csodaszernek hirdetett átverésnek. Badar Ivett a 2002. szeptember 11-i New York-i ikertornyok elleni támadás kapcsán született összeesküvés-elméleteket mutatta be – köztük például egy dél-amerikai regényt, amely húsz évvel korábban megközelítő pontossággal írta le a később bekövetkező eseményeket. Napjaink becsapós álhírgyártását elemezte Oláh Karola (a világ legjobb mesterlövészének esete Ukrajnában) és Pap Nóra (hogyan halt meg Petőfi Sándor). Balázs Géza összefoglalójában kiemelte, hogy az álhírgyártás leginkább üzleti kérdés (célja a minél nagyobb közönség bevonása), ám emellett komoly erkölcsi aggályokat vet fel (elértéktelení-

ti az újságírói szakmát), egyes esetekben bűncselekmény is lehet (időskorúak átverése); és minden szempontból gyengíti, rombolja a társadalmat, mert felszámolja a bizalmat. Az előadások írott változata kötetben is megjelenik – benne a nagyváradi hallgatók írásaival. Öt hallgatónknak szerencsére jutott ideje a Budapesttel való ismerkedésre is.

A konferencia előadásai elérték az ötletadó Filep Tamás által megfogalmazott célt: ugyanaz a problémakör (valóságahajlítás, többletvalóság) más-más tudományterület felől megközelítve közös gondolkodásra készítette a résztvevő közösséget.

A transzdiszciplináris konferenciák sorozata 2023. szeptemberében a zamárdi szabadegyetemen, majd pedig 2024 márciusában Budapesten folytatódik: a következő téma „Bábel” lesz.



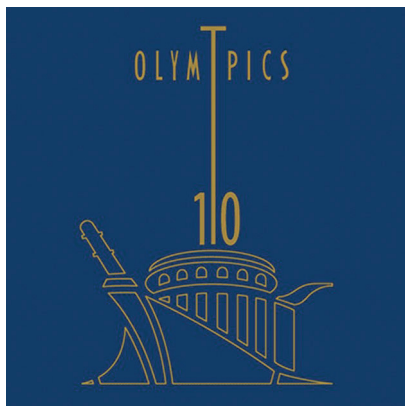


10. Színházi Olimpia

„A művész nem a valóságot ábrázolja,
hanem a látomást, melyet a valóság élménye
kelt az emberi lélekben. Ez a többlet
a művészet.”

Márai Sándor

A 9. Madách Nemzetközi Színházi Találkozó és 10. Színházi Olimpia 2023. április 1. és július 1. között zajlik Budapesten. Mi is az a színházi olimpia? 1995-ben Görögországban életre hívták az ókori olimpiák szellemében szervezett első színházi találkozót. Alapítói neves rendezők és drámaírók a világ minden tájáról, Spanyolországtól Brazíliáig.



A 10. jubileumi eseményt, Magyarország, a Nemzeti Színház rendezhette meg 50 ország többszáz előadásának bemutatásával. Az eddigi rendező országok és az olim-

piák üzenetei: 1995 – Delphoi (Görögország) – Az új évezred kapujában, 1999 – Sizuoka (Japán) – Reményt teremtünk, 2001 – Moszkva (Oroszország) – Színház az emberért, 2006 – Isztambul (Törökország) – Minden határon túl, 2010 – Szöul (Dél-Korea) – Az ember és a szeretet, 2014 – Peking (Kína) – Álom, 2016 – Wrocław (Lengyelország) – A világ az igazság helye, 2018 – Új-Delphi (India) – A barátság zászlaja, 2019 – Szentpétervár (Oroszország) – Toga (Japán) – Hidakat teremtünk, 2023 – Budapest (Magyarország) – Mondottam, ember: Küzdj és bízva bízzál!

A 10. Színházi Olimpia jelképe egy bárka. A bibliai jelkép színház világba történő átültetése a tradíciók, értékek mentését jelenti. De a színház az újításról is szól. Létezhet-e újítás hagyományok nélkül? És tradícióvá válhat-e egy újítás? A hagyomány segítik-e a változást, vagy gátolja? A rendezők, művészek, az előadások ezekre a kérdésekre is próbálnak választ adni. A színházi találkozó záró előadása 2023. június 24-én lesz a Margitszigeti Szabadtéri Színpadon. Az érdeklődők Bartók: A csodálatos mandarin és Ravel: Bolero című darabjait láthatják. Ennek az eseménysorozatnak a részeként érdeklődő tagjaink megnézték Silviu Purcărete *A megesett hercegnő története* című darabját.

Asszonyi Krisztina



Eiffel Műhelyház, 2023. május 19.

A megesett hercegnő története: kabuki orosz tollból

A „*The Scarlett Princess*” egy lenyűgöző történet, amely összefonja az orosz folklór gazdagságát kabuki varázslatával és elvisz minket a tragédia birodalmába.

Az darabban egy szerzetes és fiatal szeretője azzal a céllal mászik fel egy hegyi sziklafalra, hogy öngyilkosságot kövessen el. A szerzetes azonban az utolsó pillanatban meggondolja magát. Majdnem két évtizeddel később a fiatal szerető egy gyönyörű hercegnőként születik újjá. – In-

nen indulunk, banditákkal, szerzetesekkel, szellemekkel, démonokkal kísérve az úton. Minden döntés, a lehető legrosszabb, amit meghozhatnak a szereplők, és így mind egyre mélyebbre taszítja őket.

A vibráló Kabuki-inspirált színpadi látványvilágban, ahol a valóság és a mítoszok egymás mellett léteznek, a nők férfiak, a férfiak pedig nők a színpadon. Ez utóbbi, ami a kabukinak sajátja is, jól oldja a folyamatosan kibontakozó tragédiákat, könnyen érhető komikumelemet csempész a darabba és egyben lehetővé teszi, hogy megmutatkozzon a színészek tehetsége.





Silviu Purcărete zseniálisan rendezett előadása az elbeszélés intenzitását és érzelmi mélységét hozza elő, miközben a színpadi látványtervezés és az előadók dinamikus játéka és az egyedi hangszerelés együtt teremtenek egy különleges audiovizuális élményt.

Oszvald Anna (BOM 2018–2021)

*

Ismeretlen számomra a japán színjátszási hagyomány, így annak a kulturális kódoknak a sajátosságait, amelyre Silviu Purcărete A megesett hercegnő története című darabja nagyban alapoz, hiába próbáltam volna meg azonosítani. A furán fölöltöztetett színészek, a kitarított mozgulatok számomra az animék, mangák képi világát idézték meg, amellyel kapcsolatban nem sok, de egy kevés korábbi élményem azért van. Továbbá a mozgásokat kísérő hangai effektek (a kard kivonását kísérő pittyenésszerű hang) a videojátékokat juttatták eszembe.

A darab magával ragadó jellegét számomra a látvány és a hanghatások együttese adta. Ebben persze szerepe lehet annak is, hogy csak sokára sikerült fölvennem a történet fonalát. A valószerűtlen testtartások, a konkrét korszakhoz és helyszínhez nehezen köthető öltözékek (például az öltöny-kalap-kard kombináció) és a szereplők fehérre sminkelt arca különösen érdekes élményt nyújtott. Ráadásul a színre vitt kardvívásoknak volt egy szigorúan betartott szabálya: látványosan nem érinteni az ellenfelet. A párbajok vesztesei tőlük távoli kardcsapásoktól estek össze. Minden hangeffektust a templomi harangozástól kezdve a súlyos léptek döngésén át a víz lögyböléséig a helyszínen, a színpad mel-

lett álló hangszerek segítségével hoztak létre. Természetesen nem elhanyagolható a hangok szempontjából az ének (például a vissza-visszatérő angol nyelvű dal), s számomra magának az előadásnak a nyelve, a román, amely a magyar befogadó számára még tovább növelte a színdarab egzotikusságát, s amelyben humorforrásként tudott működni egy-egy betűzdt magyar szó.

Nem tekinthetünk el egy drámai mű esetén magától a cselekménytől és a szerepektől sem. Meglátásom szerint a műnek legalább három központi eseménye volt: (1) a hercegnő megeste, amely a száműzetését is okozza, (2) egy pecsét megszerzésért folyó küzdelem, továbbá (3) egy pap homoszexuális viszonya, amelynek csak a legvégét látjuk a színen, de a karma szempontjából fontos eleme a darabnak. A három szál egymásba fonódik. Európai néző számára szokatlan módon tehát a cselekmény egyik kulcsmomentuma a reinkarnációhoz kötődik.

Talán a japán hagyomány követése abban is megmutatkozik, hogy nincs egyértelműen pozitív hőse a darabnak. Az a végláthatatlan romlottság, amely a szereplők majd mindegyikét jellemzi számomra talán leginkább a Kuroszava-filmek szereplőinek gonoszságát idézi (lásd például a Káosz című alkotást). A másik ember kifosztása, életének tönkretétele magától értetődő önérvényesítési mód a színdarab által élénk tárt világban. A szereplők tehát nem igazán izgulnak azon, hogy mit hoz rájuk a karma az ezt követő életükben. Ám e szörnyű romlottsága és a tragikus történet olyan formai bravúrral, annyi látvánnyal és humoros furassággal valósul meg, hogy a lesújtó események zöme sem nyomasztja agyon a nézőt.

Molnár Dávid (BOM 2015–2018)



Nemzeti Színház, 2023. március 13.

A kaukázusi krétakör

Könnyedség és rettentő mélység

A Kozma András dramaturggal folytatott fölvezető beszélgetést leszámítva nem volt előkép, elvárás a fejemben. A darabot a rám gyakorolt hatás tekintetében a két felvonás szerint tudnám kettéosztani. Az első felvonásban zajló drámáról, a hátrahagyott gyermeket magához vevő, s e jó cselekedetért a háborús idők, a gyermek származása és az emberek minden elképzelést fölülmuló, ámde realiztikusnak tűnő kicsinyessége közepette szenvedő nő, Gruse sorsáról elvonta a figyelmem az ezzel párhuzamosan folyó, videoklipbe vagy reklámfilmbe illő táncsal, lufikkal, röpködő műhógolyókkal teli cirkusz. A háttérben ugrabugrálnak, közvetlen előttem – a második sorból néztem az előadást – sír a (pót)anya. Kozma András elmondta, hogy a grúz rendező, Avtandil Varszimasvili a brechti, németes didaktikus-szemből szemben egy grúz megközelítésű, érzelmes, mozgalmas, szórakoztató előadást rendezett. Mindazonáltal könnyen találni didaktikus értelmezést erre az első felvonást jellemző stílusra: nem figyelünk-e a minket körülvevő életben a pörgő, pezsgő, mozgó, szórakoztató momentumokra inkább, mintsem a szintén közelünkben zajló tragédiákra.

A második felvonás számomra átélhetőbb volt. Ebben is bőszéggel akadtak szórakoztató megoldások. Amíg viszont az



első felvonásban a könnyedség és a rettentő mélység egymással párhuzamosan – s egymás erejét így kioltva – zajlott, a másodikban inkább a két regiszter váltakozása volt a jellemző; így mind a kettő jobban tudott működni, könnyebben be bírt vonni.

Fontos része az előadásnak a zene. Egyrészt a sokszor fölcsendülő grúz dallam (a grúz zenében nem vagyok jártas, de ha el akarnám és el tudnám képzelni, milyen lehet a grúz zene, ehhez hasonlóknak képzelném) segítette a beleélést leginkább abba, hogy Grúziában játszódik a történet. A másik: az Gruse éneke. Egyszerűen énekelt, talán úgy, mintha nem is tudna énekelni, ám ha nem így tett volna, hanem „jól” énekel, akkor a darab végén, a tárgyaláson elhangzó dala könnyen giccsé válhatott volna, így viszont gyönyörű pillanata volt az előadásnak.

(Molnár Dávid, magyar szakos bölcsész, költő, Budapest)



A kaukázusi krétakör képei

A színpadi látvány az előadás első pillanataitól (amikor felgördül a függöny – van olyan operaház, amelyben ilyenkor felhangzik az elismerő taps; ha nincs függöny, akkor a nézőterre való belépéstől) hat a nézőre. A Nemzeti Színház A kaukázusi krétakör című előadásán ez utóbbi az érvényes. Amikor a nézőtér helyet foglalva várakozunk a kezdésre, a ráhangolódást segíti, hogy a díszletet látjuk, s próbáljuk megérteni belőle, hogy milyen előadás következik. A modern díszletelemek: fémállvány, deszkázat, graffiti a mi korunkhoz közelítik a darabot; nem túl feltűnően elhelyezve két grúz feliratos plakáttördék a történelmi kort jelöli ki: az

alsó a Vörös Hadseregbe való jelentkezésre agitál (Dmitrij Sztahевич Orlov – Moor alkotása); a rá ragasztott hasonló árnyaltú plakát második világháborús, hasonló szerepű: a haza-anya cska vár téged a hadseregbe. Ez a kettő együtt a háborús örület állandóságáról, illetve rendszeres előfordulásáról beszél. Megviselt voltuk a múltat idézi, s a grúz felirat egyszerre jelöli ki az eredeti történet kaukázusi helyszínét és utal a rendezőre is, mégsem vonja el a szöveg a figyelmet a színpadi játékról. Grúziában, a rendező hazájában nyilván a szöveg is értelmet nyer, sőt, a posztszovjet időszakban is még történelemfelidéző hatása is van. A magyar közönségnek ezek a plakátok valószínűleg nem sokat jelentenek.

A kezdő színpadképben van egy ezek-től élesen különböző kép, elüt az egész ipari, mesterséges környezettől (van még



Rengeteg ötlet egyszerre

egy kép, amely csak bizonyos helyzetekben látható, erről majd később). Raffaello anygalkája (a Sixtusi Madonna című festmény önállósult részlete) a felhőn könyökölve az égbe tekint, pufók arca nem ránk néz, hanem fentről vár választ. Az első felvonás alatt a vasállvány felső részén található, a második részben „leszáll” az emberek közé, onnan szemléli a vergődésüket.

A bírósági tárgyaláson, Azdak ítéletére várva a darab jó szereplői – a történet szerint a vádlottak –, Gruse, Csacsava és a komorna állnak a kép mögött. Merész ötlet ezt az anygalképet alkalmazni, hiszen nem csak ismert, hanem a giccs határáig jól ismert, visszaköszön reprodukciókról, bögrékről és egéralátétekről... Mégis ez az anygalka képviseli a csecsemőt, kisgyermeket, akiért a harc folyik, az anyagi jóságot, ártatlanságot, saját jó énünket, gyermeki tisztaságunkat. S ha valaki nagyon sok jót cselekszik, az földre szállt angyal, szoktuk mondani. Gruse esetében mindenképpen igaz.

Még egy képről kell szólnunk, mely az előadás kevés pillanatában látszik. A szét húzható ajtók mögött tűnik fel a színpad mélyén egy nagy méretű anygalfej, Andrej Rubljov ikonját modern festményként felidézve, leginkább a Szentháromság-ikon középső alakjának a fejére hasonlít. A képek mérete az istenhez való közeledést jelzi, a történelmi pillanattól indulva (plakátok), a gyermeki jóságon át az isteni jósághoz jutva, így emeli föl a rendező az egész történetet a szakrális térbe.

A darabot Avtandil Varszimasvili (Grúzia) rendezte, aki egyben a darab díszlet- és jelmeztervezője is.

Dede Éva, magyar–orosz szakos középiskolai tanár, pszichológus, Érd

Az előadás előtt Kozma András dramaturggal beszélgethettünk. Mély benyomást tett rám, ahogyan a közönség és a színészek kapcsolatáról beszélt a dramaturg. Az előadás során magamat is figyeltem, hogy mennyire sikerül bevonódnom. Az első felvonást hang- és képi ingerek kavalkádjának éltem meg, valamint érzelmileg is felkavaró volt számomra. Gruse Vasnadze gyötrődését és anyai szeretetét mélyen át tudtam érezni. Ugyanakkor számomra az előadás egyes pontjain kissé sok volt az inger. Például a házasságkötéskor komikusan mozgó násznép számomra kizökkentő volt, és nehezítette a helyzet drámaiságának megélését. Úgy éreztem rengeteg ötlet jelent meg a színpadon egyszerre. Ezek egyesével tetszettek, de együttesen túl soknak hatottak. Az események valamivel letisztultabb megjelenítése nekem segített volna, hogy még inkább benne tudjak maradni a darabban. Az előadásmódot viszont végig kiválónak találtam. A második felvonás teljes mértékben elnyerte a tetszésem. Fantasztikusnak találtam Azdak megjelenítését, igazán önzonosnak láttam a színészt (Trill Zsolt) a szerepével. A darab tetőpontja szintén nagyon magával ragadott, magamon éreztem Gruse (Katona Kinga) érzelmeit, a lezárást pedig felszabadítóan éltem meg.

A szereposztást minden esetben hitelesnek találtam. Különösen érdekes volt megfigyelni, ahogyan egy-egy színész több szerepet is eljátszott, így számomra hangsúlyosabbá váltak a karakterek közötti hasonlóságok. Másnak is szívesen ajánlom a darabot.

Vikár Míra, pszichológia szakos egyetemi hallgató, KGRE, Budapest

Paár Ádám (BOM 2005–2008)

Jókai Mór és Jules Verne – két férfi, egy romantika

Március 15. Ezt a napot mindenki ismeri. Bő két hétre rá március 28. jön – Jules Verne halálának évfordulója. Alább kis írásban a 15-i nap egyik szereplője, Jókai Mór és Verne életének és életművének néhány hasonló vonását mutatom be. Előre le kell szögezmem: nem botcsinálta módon irodalomtörténetet kívánok írni. Kizárólag regényolvasóként írom az alábbiakat. Nem tudományos, hanem laikus szöveg lesz, ha tényeken alapul is.

Még akkor is, ha nem tulajdonítunk szerepet a véletlennek, föltűnő a születési és halálozási időpontok egymáshoz közelsége: Jókai 1825-ben született, és 1904-ben halt meg, francia pályatársa 1828-ban született, és 1905-ben hunyt el örökre a szemét. A kortársi kapcsolatból fakadt, hogy mindketten a romantika korstílusában alkottak. Ami azonban nem áll ellentétben azzal, hogy akár a bányát és a bőrt, akár a (lég)hajózást és a kor többi gazdasági, technológiai vívmányát realista pontossággal ábrázolták, komoly mérnöki, közgazdasági és természettudományos előtanulmányok után. Elvégre a romantika teremtette meg a realizmus igényét.

(1) Jókai Komáromban született, Verne Nantes-ban – két, kereskedő hagyományal rendelkező városban. Jókai felmenői kisnemesek voltak, Verne-é gyarmati kereskedelemről meggazdagodott polgárok, habár Verne családja Lyonból származott,

sőt a családi legendárium skót őseket emleget.

(2) Mindkét férfi életében fontos dátum 1848. Amikor Jókai barátaival ki nyomtatja a 12 pontot, Verne egyetemista. Míg Jókai a nap egyik szereplője, Verne nincs jelen, amikor februárban Lamartine kikiáltja a köztársaságot. Egyébként Verne nem hitt a köztársaságban, még akkor sem, ha a korszellem, és így a csodált Hugo-utánzás írat vele néhány forradalmi hangütésű verset (Az október 29-i kormány, Föl a bitóra!, Barikádok harci dala), és igazán romantikus igazságérzettel papírra vet, hogy „csak bitangoké a vagyon s a dicsőség” (Plutus, Frankhon első királya). Az 1848 júniusi munkásfelkelés, s ennek Cavaignac általi véres leverése éppúgy mérsékelt irányba taszítja, mint a magyar szabadságharc leverése a közép-európai pályatársat. A forradalomtól, mint véres kavargástól való rettegés, s általában a forradalmak és forradalmárok távolságtartó kritikája több művében visszatér (Róma ostroma, Chanteleine grófja, A mexikói flotta első hajói). Ironikus, hogy ő, akiben sokan a tudományos-technológiai haladás propagandistáját, a munkán és kölcsönösségen alapuló újfajta emberi közösségek hirdetőjét (Nemo kapitány, A rejtelmes sziget, Sándor Mátyás) látták, nagyon is konzervatív polgárként viszonyult a társadalmi radikalizmushoz. Jókai és Verne egyaránt elmozdultak fiatal demokratából



A képek a Nemzeti Színház honlapjáról származnak

Már-már szürreális

Az előadás különleges élmény volt az első sorból nézve: mélyen átélhető és feszélyező is egyben. Biztos vagyok benne, hogy teljesen máshogy és mást láttam volna a hetedik vagy az utolsó sorból: az élethű torokátvágást vagy a játék hevében megsérülő térde távolabbról másként élhetjük meg.

Az eredeti darabnak nem sok köze volt a valódi grúz környezethez, de a rendező, aki maga is grúz származású, megidézte azt: az Európa és Ázsia határán élő népnek megjelentek a viseletei, az ételei, a jellemző magatartásai és a népi zenéje.

Az igazságot tevő falu bolondját magára öltő Trill Zsolt játéka lehangoló, szinte elfeledteti az első rész bonyodalmat és nyomasztó voltát, így felborul a két rész egyensúlya a második javára. A megjelenített női szerepeket kissé sablonosnak találtam. Gruse szájából kiestek

a szavak, nem mindig éreztem őket hozzá valóknak.

A díszletként használt többsoros ajtók egyszerre idézték meg a vonatszerelvényeket, a vihart, ideges ajtócsapkodásokat és a szentélyajtót, szimbolizálva a folyamatos átmenetiséget. Az eszközként használt hógolyók, ásók, kabátok, sapkák, szöges virágok repülésével nem csak brechti epikus kibeszélés valósul meg, hanem akár tárgyaké is.

A rendező a grúz környezet mellett megidézte a comedia dell'arte stílusát is, ami a maga könnyedségével, játékoságával, a grúz színpadi hagyományokra jellemző harsányságra rákontrázva tovább mélyíti az amúgy is pattanásig fokozott feszültséget. Ezzel nagyszerűen fogja meg a háború és következtében fellépő nyomor és az emberek könnyed és boldog élet iránti vágya közötti ellentétet, már-már szürreálisra téve a darabot.

Szerémi Kristóf, magyar-történelem szakos tanár, Budapest



konzervatívba, ami azonban nem jelentette a humanizmus föladását. Továbbra is nyitottak voltak a közösségi értékekre – de nem a létező közösségek fölfordítása árán.

(3) Ami a két férfi magánéletét illeti, kimutatható egy hasonló vonás: meggyűlt a bajuk a környezetükkel a házastársuk miatt. Jókainak életében kétszer kellett átmennie a házasságát érő kritika vesszőfutásán, míg Jules-nek csak egyszer. Jókai első felesége, a férjénél nyolc évvel idősebb Laborfalvi Róza állítható párhuzamba Honorine de Morellet. Mindkét nő már túl volt egy házasságon, és gyereket hoztak az új kapcsolatba. Jókai és Petőfi barátsága ráment a Laborfalvi Rózával való házasságra. Jules és Honorine házassága kevésbé ment szembe a kor nyárspolgári konvencióival: a férj és feleség életkora közelebb állt egymáshoz. Jules családja nehezen nyelte le Honorine személyét, pedig ez a házasság némi egzisztenciális biztonságot (az írói alkotás egyik fontos ösztönzője!) nyújtott a férj számára: Honorine bátyja segítségével Jules tőzsdeügynök lett. Ez a nem éppen költői lelkületet igénylő állás busásan megtérült az írói pályán: Jules betekintethetett a Torontál- és Sárkány-féle üzleti manőverek boszorkánykonyháiba.

(4) Az irodalomszemlélet hajlamos arra, hogy azonosítsa Jókait a nemzeti témájú epossszal, Verne-t az utazásos kaland-

regénnyel. Ám hőseink ennél sokoldalúbbak voltak. Mindketten írtak bűnügyi történetet, színdarabot, mesét. Ahogyan Verne eljuttatta hőseit a világ minden tájára, úgy Jókai megörökítette Magyarország összes tájegységét. Jókai több műve magán viseli Verne hatását (pl. Egészen az északi pólusig). A találmányok terén Jókai rátromfolt Verne-re A jövő század regényében. A regény összevethető Verne két másik művével, a Sztrogoff Mihállyal és A bégum ötszázmilliójával (Utóbbi Az acélváros titka címen is megjelent). Jól látszik a két író ellentétes Oroszország-képe: Verne számára távoli, egzotikus ország, amely szövetséges a Német Császársággal szemben, nem pedig a „nihilista rém” országa, mint Jókai regényében. A reformkori nemesi liberális közvélemény Oroszországban egyszerre látta az önkényuralom és a világfölforgató forradalmi nézetek fészket. Verne számára – az 1870-es porosz-francia háború miatt – Németország töltötte be a mumus szerepét, úgy is mint egy, a franciánál fejlettebb ipari civilizáció országa. Egyébként mindkét író kiállt a kis népek és a másként gondolkodó ellenzékek szabadsága mellett.

(5) S végül ne feledkezzünk meg arról, hogy koruk legolvasottabb írói voltak. Nyugodtan kijelenthető, hogy Jókait és Verne-t olvasták a palotákban éppúgy, mint a munkáslakásokban.



Asszonyi Krisztina
(MNYKNT, BOM 2017–)

Emlékeim Pomogáts Béláról

A Bolyai-foglalkozások az Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának (Anyanyelvi Konferenciának) Rákóczi úti székhelyén vannak. Ennek a társaságnak az elnöke volt három évtizeden át Pomogáts Béla irodalomtörténész. 2016-ban ő is részt vett a bolyaisok 56-os megemlékezésén. Az idén elhunyt Pomogáts Bélára korábbi munkatársa, Asszonyi Krisztina (a BMA jelenlegi irodavezetője) emlékezik személyes hangon.

1997. januárjában ismerkedtem meg az Elnök úrral. Az Anyanyelvi Konferencia attól az évtől kezdve nem a Magyarok Világszövetsége berkein belül működött, hanem önálló költségvetést kapott. Rám bízta a pénzügyeket, könyvelést – mindent, ami ezzel összefüggött. A társaság irodája a Magyarok Házában működött, ott találkoztunk először. Kicsit meg voltam illetődve, mert tudtam, hogy ismert, tudós ember, és nem tudtam, hogy mire számítsak, milyen a hétköznapi élet. Nagyon közvetlen volt már az első pillanatban. Aki ismerte, tudja, hogy könnyen kötött ismeretségeket, barátságokat, amiket aztán fenntartott és ápolt.

Az Anyanyelvi Konferencia pénzügyeivel nem foglalkozott, nem érezte, hogy meg kell mondania, hogy mire és mennyit költsünk. Fontos volt neki, hogy a Kárpát-medencében élő magyarokhoz eljuthasson és tarthassa azt a személyes baráti kapcsolatot, amiről ismert lett és ami ma már igencsak szokatlan. A megszabott



költségvetéshez tartotta magát, soha nem élt az elnök vétőjogával. Nem voltak al-lűrjei, nem igényelt extra dolgokat, csak annyit kért, hogy legyen egy olyan támogatási kerete, amiből baj esetén tudunk a határontúli barátainknak juttatni. Szeretett adni. Megvolt a keret, működött az iroda, voltak programjaink – igen élénk élet folyt és pár év működés után egy saját irodához is hozzá tudtunk jutni. Ennek az árát évek alatt lassanként takarítottuk meg – és ezt azért tehettük meg, mert elnök úr szükségesnek tartotta, hogy legyen egy saját hely, ahová a határontúli magyarok betérhetnek és ahol az érdemi munka folyik. És alkalmazkodott a saját magunk szabta megkorlátozásokhoz.

Nem használt számítógépet és okos-telefonja sem igen volt. Viszont mindig kéznél volt nála egy picinyke notesz, amibe feljegyezte, hogy mikor hová kell utaznia, kikkel kell találkoznia. Amikor az irodába felkérés érkezett, hogy legyen jelen egy rendezvényen, előkapta a noteszát és végeláthatatlanul sorolni kezdte, hogy hová megy és mit csinál a közeljövőben. Egy évben több napot volt úton, mint odahaza Kláival és a macskákkal. Fáradhatatlan volt.

Volt alkalmam többször meghallgatni az előadásait. Érdekesen adott elő és mint minden előadó, aki a témához nagyon ért



és sok információ van a fejében, ő is sokszor elkalandozott. De az előadók többségével ellentétben a kitérőiből vissza tudott térni az előadás fonalához, ezért a mondanivalója mindig kerek egész volt. Ráadásul szórakoztató előadó volt, nem emlékszem olyan esetre, amikor unatkoztam volna őt hallgatva. Egyszer egy konferencián pulpitusra szólították és éppen állt fel és kérdezte a mellette ülőt: „Miről kell most nekem beszélnem?” Az illető odasúgta neki, hogy miről, mire kiment és egy remekbeszabott előadást hallhattunk tőle. Mindig csodáltam a lexikális tudását, ami nemcsak évszámokra, történelemre, száraz tényekre korlátozódott, hanem apró érdekességekre is, amivel előadásait színesebbé tudta tenni. Ezért volt jó társasági ember is, mindig volt egy-két anekdotája, amivel tudta a társaságot szórakoztatni.

Az Anyanyelvi Konferencia könyvelése mellett kezdetektől fogva megkért, hogy az éves személyi jövedelemadó bevallását állítsam össze. Az első alkalommal elhozta a papírjait. Hátra hőkölttem annyi igazolást borított ki az asztalra. Rengeteg kiadó, szerkesztőség jelentette meg a munkáit. Egészen elképesztő volt, sem addig, sem azóta nem találkoztam ilyennel. A papírhalmom mellé gondosan összeállított számítást is mellékel, ami természetesen kockás papírra készült, és számológéppel volt kiszámolva. Rendkívül precíz volt ezekben a dolgaiban, ami számomra szokatlan volt eleinte, de ahogy megismertem rájöttem, hogy nagyon is rend van a fejében.

Amikor az Anyanyelvi Konferencia elnöki tisztségéről lemondott, kapcsolattunk továbbra is megmaradt. Nemcsak a jövedelemadó-bevallások miatt, hanem azért is mert Elnök úr a munkatársi kapcsolatokat többnek tekintette egyszerű

kollegiális viszonynál. Nála a barátság, a szívéllyesség nem addig tarott, amíg egy helyen dolgoztunk, utána is igénye volt a kapcsolattartásra. Nemegyszer uzsonnázunk náluk négyesben (plusz a macskák) és volt szerencsém nekem is vendégül látni őt és a feleségét, Klárit. Minden alkalomra úgy emlékszem vissza, hogy nagyon jókedvű társalgás folyt. Sokat kérdezgetett az Anyanyelvi Konferencia régi tagjairól, minden beszélgetés ezzel kezdődött.

Hatalmas könyvtára volt. Lakásában minden falat tetőtől talpig polcok borítottak, amelyeken két sorban fért el csak a könyvek. A ruháknak csak egy szekrény maradt csupán. Az idők folyamán a folyosón mellettük lévő lakás is az övék lett, amikor megvették azt mondta nevetve: a macskáknak, a barátoknak és a könyveknek vette. Ami igaz is volt, mert a vendégei ott szálltak meg, és a macskák is átjártak oda pihenni. És mondanom sem kell, a lakás tömve volt könyvekkel.

Termékeny író, cikkíró volt, és mellette állandóan utazott. Soha nem értettem, hogy mindez hogyan fér bele az életébe. Talán azért, mert ő is macska volt egyszerre kilenc élettel? Munkái közül a kedvencem a *Magyar ünnepek – verses kalendárium* című verseskötet, amiben az év ünnepnapjaihoz kötődő verseket szedte egy csokorba. A könyv bevezetőjében így ír: „Tulajdonképpen újra meg kell tanulunk ünnepelni, már csak avégett is, hogy megbecsüljük történelmi múltunkat, magyar, keresztény és európai identitásunkat. Mindebben nem először fordulunk a nyolc évszázados magyar költészet kincsestárához: benne találjuk meg azokat a szellemi, lelki értékeket, melyek tartalmasabbá teszik az ünnepeket és így tartalmasabbá teszik a munkás hétköznapiakat is.”



Atombunker a Vár alatt (2023. január 28.)

A budai vár alatti részben természetes, részben mesterséges járatokból a második világháború alatt sziklakórház alakítottak ki. A kórház Budapest ostromakor az áldatlan körülmények ellenére messze lehetséges kapacitáson felül működött. 1956-ban ismét üzembe helyezték. Az 1960-as években, az atomháborús fenyegetettség miatt atombunkert alakítottak ki benne. A történelmi emlékhelyen megjelenítik a tragikus eseményeket (berendezett kórtermek, műtők, viaszbábuk, illetve hirosimai egyedi emlékek); az egyórás vezetett séta megdöbbentő, és elgondolkodtató hatással van az emberre, különösen az ismét folyó háborúk árnyékában. Az emlékhelyen főleg külföldieket láttunk, az emlékkönyvben is sok volt az idegen nyelvű bejegyzés. A BOM-osok megrendülve és elgondolkodva beszélgettek még hosszú percek át a sziklakórház bejárata előtt...



Holdvilág-árok (2023. március 12.)



Molnár Dávid és Varga Vajk a Pilis hegy-ségben lévő – sokak szerint nem pusztán romantikus, hanem egyenesen kozmo-

gonikus, azaz a csillagokkal kapcsolatos – Holdvilág-árokba vezetett túrát a bolyaisoknak.

TEMATIKA 2023/2024

2023. szeptember 29. – október 1. – **Bábel.**

Befogadó tábor / 2. Zamárdi szabadegyetem

Filmek: *Bábel* (r. Alejandro González Iñárritu, 2006), *Érkezés* (r. Dennis Villeneuve, 2016)

Olvasmány: Umberto Eco: *A tökéletes nyelv keresése* (részletek)

Október 14. – **Társadalmi különbségek, feszültségek**

Film: *Az ifjú Ahmed* (rendező: Luc Dardenne – Jean-Pierre Dardenne, 2019)
Olvasmány: Mórícz Zsigmond: *Virtus*
Zene: Wolfgang Amadeus Mozart: *Figaro házassága*

November 4. – **Közép-Európa: Kelet és Nyugat között**

Film: *R.M.N.* (rendező: Cristian Mungiu, 2022)
Olvasmány: Ady Endre: *Ismeretlen Korvin-kódex margójára*
Zene: Bartók Béla: *Cantata profana*

December 2. – **Mesterséges intelligencia**

Film: *Ex machina* (rendező: Alex Garland, 2014)
Olvasmány: Philip K. Dick: *Álmodnak-e az androidok elektronikus bányányokat*
Zene: Bach vs AI
Este: BOM decemberi klubest

2024. január 6. – **Művészet – hatalom – manipuláció**

Film: *Jutalomutazás* (rendező: Dárday István, 1975)
Olvasmány: Thomas Mann: *Mario és a varázsló*
Zene: Szergej Prokofjev: *Zdravica* („Sztálin-kantáta”)

Február 3. – **Iskoláink**

Film: *Holt költők társasága* (rendező: Peter Weir, 1989)
Olvasmány: Ottlik Géza: *Iskola a határon*
Zene: Unsuk Chin: *Miroir des temps*

Március 2. – **Nevezzünk-e a múlton**

Film: *Életvonat* (rendező: Radu Mihaileanu, 1998)
Olvasmány: Bohumil Hrabal: *Szigorúan ellenőrzött vonatok*
Zene: Alfred Schnittke: *Concerto grosso no. 1.*

Április 5. – **9. Gyalogút konferencia** (téma: **Bábel**)

Április 6. – **A magyarországi cigányság helyzete**

Film: *Háromezer számozott darab* (rendező: Császi Ádám, 2023)
Olvasmány: Kácsor Zolt: *Cigány Mózes*
Zene: Szakcsi Lakatos Béla: *Cigánykerék*

Május 4. – **Személyes történelem, bennünk élő mítoszok**

Film: *Liza a rókatündér* (rendező: Ujj Mészáros Károly, 2015)
Olvasmány: Dragomán György: *Máglya*
Zene: Eötvös Péter: *Szelelemről és más démonokról*

Június 1. – **Az ember természete**

Film: *A lavina* (rendező: Ruben Östlund, 2014)
Olvasmány: Csányi Vilmos: *Íme, az ember* (2015, 2022. részletek)
Zene: Kurtág György: *A játszma vége*

Évzáró összejövetel

Nyári programok:

Partiumi szabadegyetem, Tisza-túra